

4. Афанасенко В.И. К вопросу о потерях Южного фронта в октябре-декабре 1941 года // Былые годы. Черноморский исторический журнал. – 2011. – №2(20). – С.55-60 // http://bg.sutr.ru/journals_n/1317478606.pdf
5. Див., наприклад, <http://rkka.ru/iorg.htm>
6. Развитие тактики сухопутных войск в Великой отечественной войне. Под ред. генерал-полковника В.П. Мельникова. – М. : Военная академия имени Фрунзе, 1981. – 328 с.
7. Иринархов Р.С. Непростительный 1941. “Чистое поражение” Красной армии / Руслан Иринархов. – М. : Яуза: Эксмо, 2012. – 544 с.
8. Всі постанови ДКО цитуються за матеріалами сайту <http://www.soldat.ru/doc/gko/gko1941.html>
9. Русский архив: Великая Отечественная. – Т.13(2-2). Приказы народного комиссара обороны СССР. 22 июня 1941 г. – 1942 г. – М. : ТЕРРА, 1997.
10. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (далі ЦАМО РФ). – Ф.251. – Оп.646. – Спр.38.
11. ЦАМО РФ. – Ф.217. – Оп.1221. – Спр.94.
12. Афанасенко В.И., Кринко Е.Ф. 56-я армия в боях за Ростов. Первая победа Красной армии. Октябрь-декабрь 1941. / В.И. Афанасенко, Е.Ф. Кринко. – М. : ЗАО Издательство Центрполиграф, 2013. – 318 с.
13. ЦАМО РФ. – Ф.219. – Оп.679. – Спр.28.
14. Сборник боевых документов Великой Отечественной войны. – Выпуск 43. – М. : Военное издательство Министерства Обороны СССР, 1960. –
15. Шатилов В.М. На земле Украины / В.М. Шатилов. – М. : Воениздат, 1980. – 181 с.
16. ЦАМО РФ. – Ф.202. – Оп.5. – Спр.39.
17. ЦАМО РФ. – Ф.249. – Оп.1544. – Спр.23.
18. ЦАМО РФ. – Ф.228. – Оп.701. – Спр.67 (218 сд).
19. ЦАМО РФ. – Ф.217. – Оп.1221. – Спр.30 (265 сд).
20. ЦАМО РФ. – Ф.219. – Оп.679. – Спр.26 (127 сд).
21. ЦАМО РФ. – Ф.221. – Оп.1351. – Спр.167 (183 сд).
22. ЦАМО РФ. – Ф.219. – Оп.679. – Спр.26 (309 сд).
23. ЦАМО РФ. – Ф.217. – Оп.1221. – Спр.75 (56 сд).
24. ЦАМО РФ. – Ф.249. – Оп.1544. – Спр.23 (268 сд).
25. ЦАМО РФ. – Ф.228. – Оп.701. – Спр.51 (12 А: 15, 74, 230 261 сд).
26. ЦАМО РФ. – Ф.221. – Оп.1351. – Спр.165.

Попов А. М. Стрелковая дивизия Рабоче-крестьянской Красной армии в 1941 году. Изменение штатов.

Анализируются процессы формирования стрелковых дивизий Красной армии в 1941 г., в частности их структура, состав и боеспособность. На основе доступных источников автор сравнил численность советских и немецких дивизий в начале войны. Развенчивается советский миф о том, что все дивизии РККА были слабее, чем немецкие дивизии.

Ключевые слова: Красная армия, стрелковая дивизия, штат 4/400, штат 4/600, 1941 год, изменение штатов.

Popov O. M. Infantry Division of the Red Army in 1941. Changing of states.

The processes of infantry divisions' formation in the Red Army in 1941, especially its structure, composition and fighting ability are analyzed. The author compared the number of Soviet and German divisions in the 2nd World War. The myth that all divisions of the Red Army were weaker than German divisions, was debunked.

Keywords: the Red Army, Infantry Division, 4/400 staff, 4/600 staff, 1941, changing states.

УДК 94(477)“1941/1944”

Н. Я. Гандрабура

НАЦИСТСЬКА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В ОКУПОВАНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ (1941–1944 рр.)

У статті аналізується податкова політика нацистів на селі, що діяла в межах рейхскомісаріату “Україна” з другої половини 1941 до початку 1944 рр. Висвітлено умови, в які потрапило населення після запровадження окупантами планів здачі натурального податку молоком, м'ясом свиней, великої рогатої худоби, птиці, яйцями, медом та іншою сільськогосподарською продукцією. Показано окремі аспекти політики експлуатації селянства нацистами за підтримки створених ними українських допоміжних органів влади.

Ключові слова: рейх, нацисти, окупація, податкова політика.

Незважаючи на значний відрізок часу, який відділяє нас від закінчення війни, науковці послідовно продовжують копіткі пошуки і відкривають нові сторінки, які більш повно розкривають трагедію доби окупації.

Ще в радянські часи дослідники почали вивчати історію окупації, у тому числі, і її наслідки для України. З масиву літератури 50-80-х років ХХ ст. і досі певний науковий інтерес мають праці таких науковців, як от М. І. Супруненко [1], С.П. Лаути [2], М.М. Загорулька, А.Ф. Юденкова[3] та інших. Досліджуючи історію окупаційного режиму, вони розглядали життя сільського населення, запровадження нацистами трудової повинності та політику визиску окупантами усіх економічних ресурсів України.

Допомагають розкрити економічні цілі та засоби окупаційних органів влади на території рейхскомісаріату "Україна" збірки документів 60 –х років ХХ ст., серед яких "Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні" [4], "Преступные цели – преступные средства" [5], збірники документів з історії окремих областей УРСР, зокрема й по Дніпропетровщині [6], в ньому висвітлюється злочинна сутність нацистського режиму на регіональному рівні.

Значно збагатили тему сучасні дослідники О. Потильчак [7], Н. Глушенко [8], А. Фомін [9]. Завдяки кропіткій праці таких вчених, як І.Спудка [10], Т.Нагайко [11], О.Перехрест [12] та інших, більш детально розкрито різні, маловідомі сторони з історії експлуатації людських та матеріальних ресурсів Німеччиною на українських землях. Повсякдення українців, які в часи Другої світової війни опинилися під німецькою окупацією, зокрема, висвітлює науковець Валентина Шайкан [13]. Окремі аспекти економічної політики нацистів на українських землях розкривають в статтях М.Слободянюк [14], О. Перехрест [15], І.Спудка [16], І. Азарх [17].

Автор статті ставить за мету дослідити нацистську окупаційну економічну політику пограбування населення Дніпропетровщини з урахуванням регіональної специфіки.

В планах верхівки рейху Україна поставала як продовольча база, поставщик тих ресурсів, яких не вистачало в самій Німеччині. З огляду на це будувалась і політика керівництва на місцях. Ось, наприклад, в інструкції під №5 від 1 червня 1941 року уповноваженим по продовольству та сільському господарству стасекретарем Бакке про поведінку посадових осіб на території СРСР даються наступні вказівки: "Не питайте, яку користь отримає з цього селянин, а питайте тільки, наскільки корисно це для Германії. Тільки те, що корисно Германії, корисно також і селянству" [5, с.36].

Слід зауважити, що одним з найважливіших інструментів в руках німецького монополістичного капіталу, покликаною проводити грабницьку політику по заготівлі та реалізації сільськогосподарської продукції, було створене в липні 1941 року за розпорядженням Г. Герінга Центральне торгівельне товариство "Схід" з обмеженою відповідальністю. Ця, так звана, державна монополія, була заснована імперськими управліннями по зерну, худобі, молокопродуктах, маслах та жирах, складах посівного зерна та імперською групою торгівлі [3, с.156].

Спираючись на "рекомендації" згори, окупаційні органи влади й проводили політику вилучення "лишків" молока, вершкового масла та яєць з приватних господарств українських селян.

Одним з видів, так званого, плану, що накладався на селянські двори, був план поставок молока. У зв'язку з чим, Дніпропетровський окружний земкерівник Дітце вимагав від окупаційних допоміжних виконавчих органів в сільській місцевості: здійснювати контроль за підсобними господарствами селян та виявляти дійних корів, задля виконання плану поставок молока в 1942 році. Зокрема на сільського старосту та сепараторників Кам'янської сільської управи Апостолівського району покладалась відповідальність за контроль та своєчасне виконання розпорядження. Варто зазначити, що селяни повинні були в першому кварталі 1942 року здавати "щоденно від кожної дійної корови не менше 3-х літрів молока, при середній жирності 3,8%". При цьому, запроваджений окупантами ще в другій половині 1941 року непосильний молоко-податок, населення так і не зуміло виконати. Тому, на початку 1942 року боржники, перш за все, повинні були ліквідувати минулорічну недоїмку. Звідси й поява низки вказівок на кшталт: "Всилити здачу молока на заготівельні пункти" [18, арк.198].

Не в кращому становищі перебувало сільське населення окупованої Запорізької області. Новостворені нацистами органи влади, прикриваючись, також, розпорядженнями, не гребували привласнювати молочну продукцію селян. Так, сільськогосподарська інспекція м.Запоріжжя на початку 1942 р. зобов'язала старост та керівників громадських господарств забезпечити виконання молокопоставок наступним чином: "Коллективи (громадські господарства. - Н.Г.) повинні обов'язково здавати все молоко на молокозавод. Власники однієї корови: за I-й квартал – 100 літрів, за II – 150 літрів, з вмістом жирності 3,8%". Однак, якщо в селянському приватному господарстві налічувалося дві дійні корови, тоді план збільшувався до 400 літрів молока в розрахунок з двох голів скоту. Жирність його при цьому залишалася незмінною. Крім того, окупанти попереджали, що недодачу за перший квартал потрібно виконати в другому. В результаті, селяни ж взамін могли розраховувати на "повернення" молокозаводами та молоко-пунктами, в кращому разі 50% від зданого молока з жирністю 0, 05%, або скотин з содою за встановлену окупаційною владою платою. Водночас необхідно зазначити, що розпорядженням передбачалося наступне: "За невиконання своїх обов'язків винуватці підлягатимуть грошовому штрафу, або реквізуватимуться корови". Для того, щоб досягти бажаних результатів окупанти зобов'язали місцеву владу складати списки власників корів, а громадські господарства повинні були звітувати про кількість дійних корів в лютому та березні окремо [19, арк.41].

Окупаційна влада, впроваджуючи в життя плани планомірного грабунку місцевого українського населення, намагалася унормувати їх виконання – відповідними документами і розпорядженнями, одне з таких – циркуляр №4 від 14.04.1942 р. видав комендант с. Петриківка. Згідно з яким, план поставки молока по району на рік встановлювався у розмірі 720 літрів з жирністю не нижче 3,8%. Виняток становили корови "першотілкі", господарі яких повинні були здати до заготівельного відділу 520 літрів молока з такою ж самою жирністю [20, арк. 247-248].

Для виконання поставлених окупантами завдань розроблено було поквартальну здачу молока. Наприклад, населення с. Ново-Петровки в першому кварталі отримало наступні розпорядження: "Від корів радгоспів, колгоспів, робітників та службовців встановлюється по 3 літри молока в день, тобто 270 літрів на квартал або 90 літрів щомісяця". Після ретельно проведеної роботи, окупаційна влада планувала отримати, тільки з цього господарства, на рахунок якого було 67 корів, за перший квартал 1942 року 18090 літрів молока [20, арк. 405].

Вказівку по виконанню плану здачі селянами молока в кінці червня 1942 року отримав староста Григорівської сільської управи від Чаплинської сільськогосподарської комендатури. Він повинен був, в найкоротший термін, проконтролювати здачу молока з підсобних господарств селян. Надавалися вказівки й щодо норми здачі молока. Цікаво, що план поставки змінювався в залежності від кількості днів на протязі року відпрацьованих коровою у ярмі. Максимальна здача молока – 900 літрів. Однак, якщо корова працювала 30 робочих днів – 600 літрів, 50 робочих днів – 550 літрів, а за 100 днів роботи норма здачі молока зменшувалась до 450 літрів. “Злісних нездатчиків молока притягати до відповідальності керуючись законно положенням. Про наслідки вашої роботи повідомити с/г комендатуру в Чаплино 5/VII 1942 р.”, - попереджали окупаційні органи влади [21, арк. 44].

Навесні 1943 року селяни Січкарівської сільської управи отримала річний план здачі молока з одної корови в розмірі 650 літрів, це на 250 літрів менше ніж минулорічний план по Чаплинській сільській управі. “По вашій сільській управі налічено 49 фуражних коров. План молокоздачі встановлено 31850 літрів”, - наголошувалося в документі та подавалися поквартальні норми [22, арк.17]:

Квартал	3 розрахунку на 1 корову (в літрах)	3 розрахунку на 49 корів (в літрах)
I	100	4900
II	250	12250
III	200	9800
IV	100	4900
Разом	650	31850

Така ж норма здачі молока від “стародійної” корови була встановлена для окремих одноосібних дворів громадського господарства №88 Дніпропетровського гебіту. Виключення робилося тільки для господарів першотілки та ялової корови. Власники зазначених тварин зобов’язані були за рік поставити 450 л, тобто, в I та IV кварталах по 50 л, в II – 200 л та III – 150 л молока. Загалом обов’язків план здачі молока для одноосібного сектора за 1943 р. становив 63650 л молока [23, арк.25].

Отже, нацистські окупаційні органи влади з притаманною їм педантичністю, розподілили на чотири квартали норми здачі молока, сподіваючись, таким чином, що зможуть повною мірою на протязі року отримати заплановане.

Крім того, “потурбувалися” окупанти й про місцеве населення, що не мало змоги, з різних на те причин, здавати молоко на відведені пункти прийому. Наприклад, Дніпропетровське обласне бюро заготовок видало розпорядження в першій половині 1942 року. Згідно з яким, якщо власники корів мешкали більш як за 10км від найближчого приймального молоко-пункту, або його було зруйновано, то за кожні 20 літрів молока, що підлягали обов’язковій здачі, дозволялося здавати 1 кг селянського або 0,850 грамів топленого масла” [24, арк.120].

Та все ж, не дивлячись на тотальний контроль з боку окупантів, населення все-таки чинило певний супротив, щодо плану здачі молока. Тож, про це промовисто свідчить, скажімо, наказ № 76 коменданта Васильківської сільськогосподарської районної управи Синельниківського гебіту, що з’явився 7 липня 1942. В ньому зазначалося наступне: “Замість того, щоб чесно і сумлінно виконувати свої обов’язки перед державою, допомагаючи Німецькій Армії відбудовувати народне господарство, своєчасно виконувати план молокоздачі, деякі громадяни займаються обдурюванням і шахрайством. Доставляють на молочні пункти замість цілого молока, молоко дуже низької якості, віяне або з знятим вершком”. Після проведеного аналізу молока на молочному пункті було встановлено, що воно “має жирність від 0,0 до 1,4”. Тому старостам та старшинам громадських господарств наказувалось посилити контроль по перевірці молока. “У громадян громгосподарства “Жовтий Колос” Васильківської сільської управи Сергійчика Андрія, Носач Лукії, Тараненко Тимофія, Морозова Левка, які вносили молоко із жирністю нижче 1,5 % та громадянки Х. Кобзар, старостам сільських управи корів вилучити і передати на громадське господарство “Жовтий Колос”, - констатувалось в документі. Покарання, винесене комендантом, було вкрай суворим і, загалом, прирікало родини порушників на голод. Однак, окупаційні органи на цьому не зупинилися. В §3 зазначалося, що селян які здали молоко “з жирністю менше 2,5% оштрафувати на 500 карбованців кожного ...§5 Надалі будуть вжиті більш суворі міри покарання” [21, арк. 23].

Окупантів навіть не хвилював той факт, що продуктивність надою молока від однієї фуражної корови залежить від кількості та якості кормів, заготовля яких була вкрай низькою. Цьому також є своє пояснення: нестача чоловічих робочих рук, більшість яких в той час, в кращому випадку були на фронті чи в таборах для військовополонених, в гіршому – загинули. Однак, суворий окупаційний контроль, що посилювався в 1943 році передбачав жорсткі заходи, щодо виконанням плану молокопоставок на окупованій території генерального округу “Дніпропетровськ”. Тому, в серпні 1943 року селяни Дебальцевської сільської управи Васильківського району попереджалися районною управою: “В разі невиконання плану поставок молока, у заносчиків не виконавших зазначених норм, корови будуть конфісковані й поставлені на ферми до повного виконання плану – та в першу чергу підуть на м’ясопоставку” [25, арк.4].

У цьому ж таки році було видано відділом постачання сільського господарства (сектор заготовок) при генеральному комісаріаті округу “Дніпропетровськ” обіжник (бюлетень) №20, який доносився до відомих районних та окружних бюро заготовок, окружних комісарів, обласним і окружним сільськогосподарським керівникам та управлінню державних господарств. В одному з пунктів під назвою “Про видачу зведень по

молоку” зазначалося: “Ще раз нагадується, що зведення про надходження молока повинні надсилатися своєчасно за кожні 15 днів місяця, по формі, що до цього додається. В терміни – 1 та 15 числа кожного місяця”. До того ж, в документах робились зауваження місцевій допоміжній владі відносно неточного підрахунку кількості корів по районах. В розпорядженні зазначалося, що “відомості, які надходять часто не вірні, викликають сумнів і суперечать самі собі”. Не залишили нацистські окупаційні органи поза увагою й питання, щодо якості молока. З цього приводу приймалися жорсткі заходи для встановлення строгого контролю за додержанням жирності молока, “що здається молокозаводчиками”. Тому, зазначалось наступне: “У винних в фальсифікації молока відбирати корів” [26, арк.2].

Ще одним важливим доказом нещадної економічної політики експлуатації місцевого населення, слугує звіт керівника Запорізького обласного об’єднання молочно-масляної промисловості за першу половину 1943 року. Так, на основі молока зібраного по Запорізькій (райони – Запорізький, Софіївський, Ново-Миколаївський, Оріховський, Василівський, Гуляйпільський, Велико-Рогачинський, Ново-Златопільський, Михайлівський) та Бердянській молочних районних конторах для потреб нацистів було виготовлено вершкового масла – 134843 кг, сиру – 56279 кг, в тому числі – топленого сиру – 5447 кг [27, арк.16].

Усі ці документи свідчать не лише про визиск сільського населення та тиск на нього, але і про жорстокий контроль, який запроваджували нацисти на селі і, зокрема, в ході збирання молока.

Разом з тим, окупанти ввели строгий контроль за кількістю селянської худоби. Про це свідчить, зокрема, й розпорядження начальника Апостолівського райспоживчого відділу, Криворізького гебіту на початку лютого 1943 р.. На його основі заготівельна організація надавала керівнику Софіївського громадського господарства №9 наступні вказівки: “При подачі звіту про стан тварин на 01. 03. 1943 р. зобов’язую включити в звіт худобу робітників, службовців та держустанов, які живуть на території вашого господарства. Щомісячно подавати відомості так, як і за худобу колгоспників та одноосібників” [28, арк.1].

Встановили окупанти й обов’язковий план поставок м’яса з селянських приватних господарств. Як правило, потрібно було здавати “50% живої ваги свиней”. І це була норма, закріплена відповідним розпорядженням окупаційної влади. Одне з таких вийшло з канцелярії Апостолівської районної управи від 21 листопада 1941 р. і містило в собі вказівки про обов’язків податок м’яса – “здачу державі 50% живої ваги свиней. Одночасно в документі окупаційна влада попереджала, про заборону забою тварин без відома органів влади. Завдяки таким заходам вони прагнули не допустити самостійний забій тварин, попередивши їх приховування населенням. Тому, в зв’язку з ухвалою від 20. 11. 1941 р., районна управа наказувала: “Самостійний забій тварин заборонити” [29, арк.285].

У результаті злочинної податкової політики окупантів шляхом пограбування місцевого населення через систему районних заготівельних контор, наприклад, тільки з жовтня 1941 р. по 15 вересня 1942р. включно на скотобази Запорізької області, що входили до Дніпропетровського генерального округу, надійшло 4376 свиней [27, арк.31].

Крім свиней, окупанти зобов’язували селян здавати й велику рогату худобу відповідної кондиції і стандартів. Як впливає із документів і, зокрема, розпорядження Дніпропетровського окружного бюро заготівлі від 16.07.1942 р, до здачі приймалась велика рогата худоба не менш як 300 кг, а свиней – вагою від 100 кг. [30, арк.196].

З метою підняття “ефективності” заготовки м’яса великої рогатої худоби, окупанти вдалися до методу вибраковки корів. Зазвичай, цей відвертий грабунок селян відбувався за єдиним, добре спланованим “сценарієм”: корів цілеспрямовано вибраковували і відправляли їх на м’ясозаготівельні пункти. При цьому, в розряд таких часто-густо попадали цілком здорові тварини. Але задля виконання плану м’ясоздачі їх вибраковували. Один з таких ветеринарних оглядів проходив у громадському господарстві “ім. Петровського”, Новопетровської сільської управи Петриківського гебіту наприкінці жовтня 1942 р.. В розпорядженні окупаційної влади, яке було адресовано старості господарства давалися наступні вказівки: “24.10.1942р. на 12 годину дня звести всіх корів на заготівельний двір для огляду комісії по вибраковці” [20, арк.51].

Існували й інші методи окупантів з вилучення корів у населення. Наприклад, в розвідувальний відділ Українського штабу партизанського руху надійшло донесення від 08.04.1943р. про положення місцевого населення в Дніпропетровській та Запорізькій області. В ньому, зокрема, зазначалося, що “населення сіл залишається без скоту, на кожні 3 – 5 дворів залишається по одній корові, решта скоту, як і раніше, вилучений під видом відправки його на випас” [31, арк.88].

Однак, вже в березні 1943 року ваговий ценз великої рогатої худоби було зменшено на один центнер (100 кг). Про це свідчить розпорядження районної комендатури, яким, зокрема, зобов’язували Січкарівську сільську управу “направити в Магдалинівський заготскот 22. 03.1943 р. на 7-годину ранку 2 штуки ВРХ (великої рогатої худоби). Зокрема по господарствах: Зоря комунізму – 2 штуки. Скот направляти виключно яловий вагою не менше 2 центнер” [22, арк.11]. По-суті, це є доказом того, що нацисти планомірно грабуючи селянські господарства, не залишали часу, навіть, для приросту ваги тварин.

Ретельно розробляючи впродовж всього періоду окупації українських земель плани економічного грабування селян і втілюючи їх в життя, нацисти продовжували насаджати все нові розпорядження, щодо поставки м’яса. Один з таких планів на початку вересня 1943 року отримав староста Степанівської сільської управи Криничанського району від інспектора 5-ї сільськогосподарської дільниці розташованої в с. Новоселівці. В документі зазначалося, що “з 1.09.1943р. по 31.08.44 вводиться нова система м’ясопоставки” з індивідуальних господарств колгоспників та одноосібників. Зокрема, селяни, що виконували трудову повинність в громадських господарствах, повинні були здати не менш як 160 кг м’яса в живій вазі. Приватні

двори, що мали землі від 1 га і вище, зобов'язувались окупаційною владою здати в м'ясопоставку, також, не менше 160 кг живої ваги. Селянське одноосібне господарство, що мало землі від 0,5 до 1 га – 80 кг м'яса, а селяни, в яких у приватному користуванні було від 0,5 га до 0,3 га, повинні були здати 50 кг. Якщо селянська родина обробляла 0,3 га або ж землі у них не було зовсім, а вони мали свиней, в такому разі, для забою тварини їм треба було отримати дозвіл від відповідно створених для цього органів. Крім того, вага свині, що призначалася до здачі устанавлювалася не менш як в 100 кг, а “рогата худоба живою вагою не менш як 200 кг” [32, арк. 29].

Що ж стосовно телят та поросят, що знаходились у власності місцевих селян, то і їх окупанти не залишили поза увагою. Населенню категорично заборонялось їх продавати без відповідного дозволу окупантів. Наприклад, в циркулярі №2 від 24.03.42р. Петриківської окружної комендатури виключення робилося тільки для продажу телят в громадське господарство. І то лишень, якщо теляті виповнилось 3 місяці та його вага становила не менш як 60кг. Встановлювала окупаційна влада й ціну на телят - 66 карбованців 50 копійок за голову [20, арк. 281].

Не менш суворий контроль нацистами було організовано за селянськими господарствами, власники яких вирощували поросят. Наприклад, на території Павлоградського сільськогосподарського округу навесні 1943 року, за приростом та їх продажем слідкували коменданти районного сільськогосподарського та опорних пунктів, розташованих на території сіл. Що, в свою чергу, зводило до мінімуму приховування тварин селянами від окупантів і, практично, унеможливило в майбутньому без дозволу влади їх забій. Зобов'язуючи власників свиноматок, занесених до списків племінних свиней відповідати за те, щоб всі народжені поросята на протязі 8-ми днів були зареєстровані у зоотехнік місцевого опорного пункту. Коли тварини досягали 4-х недільного віку, зоотехнік реєстрував їх в районному казначействі першого числа кожного місяця. Ті, в свою чергу, передавали ці відомості одним списком та відправляти його до 5-го числа кожного місяця в окружну сільськогосподарську комендатуру. Покупці поросят могли придбати їх тільки тоді, коли мали на руках покупне свідоцтво з підписом та печаткою окружного сільськогосподарського коменданта, видане опорним пунктом. В ньому зазначалося прізвище господаря тварини, кількість поросят, що продавались, номер цього свідоцтва та прізвище покупця. Доречі, власнику племінної свині окупаційна влада дозволяла залишити, лишень, одне поросля. Покупне ж свідоцтво, після придбання поросляти покупцем, потрібно було віддати зоотехніку опорного пункту [33, арк. 4].

Крім плану поставок худоби, з селянських приватних господарств також вилучалось м'ясо птиці. Так, начальник районного бюро заготівель в червні 1942 року попереджав населення Апостолівського району про те, що “за несвоєчасне виконання плану по птиці за I квартал 1942 року до нездатчиків застосовується штраф в розмірі 15 крашанок за кожну нездану курку” [29, арк. 98].

Доречі, сільське населення, починаючи ще з осені 1941 року зобов'язане було здавати яйця та вершкове масло. Наприклад, такий план доводився до відома селянських дворів колгоспу “Червоне - Кам'яне” вище згаданого Васильківського району. “Здача крашанок та масла з кожного двору проходить щотижня, день здачі кожної п'ятниці до кладової свого колгоспу. Крашанок 5 штук, масла -200гр”, - доносив староста до місцевих жителів сільської управи на початку жовтня 1941 року [34, арк. 29]. Таким чином, за нашими підрахунками, в той період селяни за місяць повинні були віддати, крім всього іншого, близько 20 крашанок та 800гр вершкового масла з двору.

Яйце-податком, практично, окупантами обкладались всі селянські двори Дніпропетровщини і у наступному році. Так, план заготівлі яєць по Петриківському гебіту (Петриківський, Котівський, Магдалинівський і Царичанський райони) на другий квартал розповсюджувався на всі громадські господарства, їх працівників та одноосібників, що мали курей. Податок становив 12 штук яєць з кожної курки [20, арк. 247-248].

Тримати курей і здавати яйця вважалось обов'язком для селян. Свідченням цього є, наприклад, розпорядження №5 по Васильківській сільськогосподарській комендатурі та районній сільській управі від 29. 07. 1942 року (пункт 1.). Окупаційна влада наказувала сільським старостам повідомляти місцеве населення про здачу яєць з кожного селянського індивідуального господарства. В документі категорично наголошувалось: “Кожен господар зобов'язаний тримати на 1/1-1943 р. в особистому користуванні не менш 30 штук курей” [21, арк. 61]. Причому за невиконання плану окупанти вводили різні форми покарань. Наприклад, Сурсько-Литовська сільська управа Дніпропетровського гебіту в серпні 1942 року, попереджала населення про те, що “за невиконання плану по здачі яєць буде наложено штраф 70крб за десяток” [30, арк. 163].

У цьому ряду документ по Магдалинівському окружному бюро заготівлі. Це план обов'язкової здачі яєць окремим господарствам на 1-й квартал 1943 року, в розрахунку на 97 дворів 2910 штук крашанок” [22, арк. 8].

Не менш грабіжницький характер яйце-податку мала заготівельна політика окупаційної влади в Запорізькій області. Тут, наприклад, населенню Степнянської сільської управи, згідно з розпорядженням Запорізької районної управи під № 873 від 13.08.1942 р., нараховувався наступний податок на III квартал цього ж року: “На липень місяць – 12 штук яєць з куриці на серпень – 7, а на вересень – 5”. Ставлячи собі за мету досягнути бажаних результатів, нацисти, навіть допускали незначне відхилення “в бік збільшення або зменшення здачі кількості яєць, але за квартал мусить бути здана повна норма – 24 штуки яєць з курки” [19, арк.93].

Крім того, Дніпропетровським Центральним Бюро заготівель в середині червня 1942 року запроваджувався план заготівлі шкір, хутра та різної утильсировини, що покладався, зокрема, і на систему споживчої кооперації Петропавлівського району до кінця 1942 року [35, арк. 117]:

№ з/п	Вид продукції	кількість
1	Шкір великих	50 штук
2	Шкір дрібних	100 штук
3.	Шкір свинячих	150 штук
4	Щетини	5 кг
5	Кінського волосу	10 кг
6	Смушок	20 штуки
7	Шкір тхора	3 штуки
8	Шкір зайця	5 штук
9	Шкір хом'яка	70 штук
10	Шкір ховраха	4000 штук
11	Шкір крота	15 штук
12	Шкір тушканчика	3 штуки
13	Шкір кроля	130 штук
14	Шкір кішки	40 штук
15	Шкір собаки	130 штук
16	лямки	20 штук
17	тряски	3 штуки
18	жеребка	6 штук
19	склізок	2 штуки
20	Опок хутряний	2 штуки
21	Овчин хутряний	20 штук
22	Шкір пацюка амбарного	215 штук
23	Ганчір'я	7,5 тонн
24	Гуми	400 кг
25	Паперу брак	0,2 тонн
26	Метал кольоровий	0,6 тонн
27	Метал чорний	75 тонн
28	Пух – перо	250 кг
29	Кістки	3 тонни
30	Рога, копита	75 кг

Зауважимо, що цим перелік планів заготівлі не обмежився. Okремо ще стояла овеча вовна. Як постає із документів Магдалинівського бюро заготівлі, населення, яке займалося вирощуванням овець зобов'язане було здати вовни в розрахунку 1кг 200 г на одну вівцю[22, арк.14].

Не забули окупанти і про заготівлю меду та воску. В розпорядженні центрального бюро заготівель по Дніпропетровській області від 24. 06. 1942р., йшлося про виконання плану поставок меду. “Кожен пасічник зобов'язаний здати через споживчу кооперацію на селі, не пізніше 21. 07. 1942 р., 7,5кг (кілограмів – Н.Г.) чистого бджолиного меду від кожної бджолосім'ї. І отже, ви повинні срочно без всякої задержки з одержанням цього начислити кожному зокрема громадянину, що мав у власному користуванні бджоли до нижче поданою формою і надіслати в Районне бюро заготівель. Про нарахування плану меду повідомте кожного, зокрема, під розписку”, – наголошували окупаційні органи влади в документ[29, арк. 9].

На окупованій українській території нацисти для власників бджолосімей ввели ще й податок воском. Так, керуючись вказівками генерального комісара Дніпропетровського округу, Покровський окружний комендант п. Шевіор, наказом від 08.08.1943р. “Про збір та здачу бджолиного воску” населенням, дозволяв пасічникам Покровського та Магдалинівського районів залишити воску в розрахунку “на стару бджолосім'ю – 400гр; на роя – 1 кг; на природного роя – 100гр”. Крім того, окупаційна влада забороняла їм вільний продаж воску. В разі порушення наказу, продавець і покупець притягувались до карної відповідальності, а віск і штучна вощина вилучалися. Для введення строгого контролю за кількістю пасічників по району, як громадських господарств так і приватних бджолярів, уповноваженні громадських господарств зобов'язані були на протязі 3-х днів надіслати відомості про них до райземуправи [36, арк. 1].

Одним з важливих елементів в нацистській економічній політиці була заготівля свіжих фруктів, сухофруктів та городнього насіння. Наприклад, для визначення плану заготівлі фруктів на 1942 рік по Кам'янській сільській управі Апостолівським районним заготівельним бюро було надіслано форму обліку фруктових дерев та кущів. Таким чином, на 01. 06. 1942 р. староста повинен був подати у звіті наступні дані: назву дерев та кущів, площу, яку вони займають в гектарах та вказати кому належить сад (колгоспний, державного чи індивідуального господарства) [28, арк. 121].

Влітку 1943р. окупаційною владою також продовжувалась заготівля фруктів з приватних господарств селян Дніпропетровщини. Доносячи до населення план, окупанти зобов'язували, наприклад, жителів громадського господарства “Зоря комунізму” виконати “мінімальний обов'язків план”, який передбачав “по індивідуальних господарствах кісточкових – 60 кг, семечкових – 120 кг” [22, арк. 24].

Окрім свіжих ягід і фруктів, окупаційна влада вимагала від місцевого населення здавати ще й сухофрукти. В серпні 1942 року, начальником Дніпропетровського бюро заготівель в особі п. Літау, щодо цього було видано розпорядження по області, в якому йшлося про взяття на облік всіх плодоносних дерев та плану здачі сушених фруктів. Так, наприклад, від уповноваженого громадського господарства “ім. Будьонного” Дніпропетровського гебіту, окупаційна влада вимагала також “забезпечити здачу сухих фруктів по 2 кг з кожного дерева” в тому ж році [30, арк. 193]. Доцільно буде сказати, що цей план не зазнав змін і в 1943 році. Як свідчать документи, з середини липня 1943 року селяни Ново-Петрівської сільської управи Магдалинівського району, в якій налічувалося 148 дворів, повинні були здати до заготівельного відділу 296кг “кісточкових або семечкових в сушеному виді”. Таким чином, на кожен селянський двір нараховувалося до здачі 2кг сухофруктів [37, арк.148.].

Окупаційна влада зобов'язала селян здавати й посівне городнє насіння. В зв'язку з цим, сільським управам Апостолівського району в середині січня 1943 року було розіслано розпорядження за підписом голови вище згаданої Апостолівської районної управи та завідуючого районного заготівельного відділу. До відома населення доносився план заготівлі городнього та баштанного насіння “від одноосібних та дворів колгоспників”. “Все заготовлене насіння негайно доставити на районний склад Райспоживспілки”, - роз'яснювалось районними допоміжними окупаційними органами влади [38, арк. 6].

Отже, з наведеного матеріалу ми бачимо, що нацистська окупаційна податкова та заготівельна політика були одним з елементів економічного визиску в загальноімперській системі. Місцеве селянство було сковане по руках і ногах різного роду постановами, розпорядженнями та наказами окупаційної влади, невиконання яких призводило до накладання на населення штрафів та конфіскації всієї живності та майна. Така політика грабування українських селян, як вважали окупанти, була гарантом для покращення постачання продуктами харчування та сировиною вермахт і населення Німеччини, за рахунок тяжкого становища та непосильної праці українських селян.

Джерела та література

1. Супруненко Н.И. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941-1945 гг.) / Н.И. Супруненко. – К.: Госполитиздат УССР 1956. – 472 с.
2. Лаута С.П. Колгоспне селянство України в роки Великої Вітчизняної війни / С.П. Лаута. – К.: Вид-во Київського університету, 1965. – 208 с.
3. Загорюлько М.М., Юденков А.Ф. Крах плана “Ольденбург” (о срыве экономических планов фашистской Германии на временно оккупированной территории СССР)/М.М. Загорюлько, А.Ф.Юденков. – М.: Экономика, 1980. – 376 с.
4. Немецко-фашистский оккупационный режим (1941-1944 гг.): сб. статей/ Под общ. ред. Е.А. Болтина. – М.: Политиздат, 1965. – 388 с.
5. Преступные цели – преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР (1941-1944 гг.). 3-е изд. – Москва: Экономика, 1985. – 328 с.
6. Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 гг.:сб.док. и материалов / Гл. ред. А.Т.Стеценко. – Днепропетровск: Кн.из-во, 1962. – 362 с.
7. Потильчак О.В. Експлуатація трудових ресурсів України гітлерівською Німеччиною в роки окупації: автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.01/ О.В. Потильчак НАН України Інститут історії України. – Київ, 1999. – 17 с.
8. Глушенко Н.М. Аграрна політика Німеччини в рейхскомісаріаті “Україна” (1941-1944рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.М. Глушенко; Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка. – Київ, 2005. – 16 с.
9. Фомін А.В. Вплив нацистської окупації на соціальну сферу України (1941 – 1943 рр. За матеріалами Донецької, Луганської і Харківської областей): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01/ А.В. Фомін, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – 20 с.
10. Спудка І.М. Німецька окупаційна політика у соціокультурній сфері в рейхскомісаріаті “Україна” (1941-1944 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01/ І.М. Спудка, Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2007. – 19 с.
11. Нагайко Т.Ю. Повсякденне життя сільського населення у 1941-1945 рр. (на матеріалах центральних областей України): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01/Т.Ю. Нагайко, ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 20 с.
12. Перехрест О.Г. Українське село в 1941 – 1945 рр.: економічне та соціальне становище. Монографія / НАН України. Ін-т історії України. – Черкаси: ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. – 668 с.
13. Шайкан В.О. Повсякденне життя українців у роки німецької окупації. 1941 – 1944. – К, 2010. – 80 с.
14. Слободянюк М. Селяни України під нацистським окупаційним режимом 1941 – 1944 рр. // Київська старовина. – 2000. - № 2. – С.44 – 55.
15. Перехрест О.Г. Сільськогосподарський потенціал України в геостратегічних та воєнних планах нацистської Німеччини // Сторінки воєнної історії України. – 2010. – Вип. 13. – С.170 – 174.
16. Спудка І.М. Економічна політика нацистського керівництва на території Запорізької області (за матеріалами окупаційної преси) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2011. – вип. XXXI. – С.189 – 194.
17. Азарх І. Деякі аспекти побутування сільського населення на окупованій німцями території // Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей [від. ред. О.Є. Лисенко]. – К.:НАН України, Інститут історії України, 2012. – Вип. 15. – С. 51 – 60.
18. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф.Р. – 2311, Оп.1, Од.з.2, 362 арк.
19. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф.Р. – 1640, Оп.1, Од.з. 1.
20. ДАДО. – Ф.Р. – 3235, Оп.2, Од.з.10.
21. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.2, Од.з.10.
22. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.2, Од.з.43.
23. ДАДО. – Ф.Р. – 2567, Оп.1, Од.з.1.
24. ДАДО. – Ф.Р. – 2573, Оп.1, Од.з.1.
25. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.1, Од.з.13.
26. ДАДО. – Ф.Р. – 2543, Оп.1, Од.з.4.
27. ДАЗО. – Ф.Р. – 1435, Оп.1, Од.з.74.

28. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.1, Од.з.15.
29. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.1, Од.з.2.
30. ДАДО. – Ф.Р. – 3235, Оп.2, Од.з.136.
31. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО). – Ф.62, Оп.1, Од.з.186.
32. ДАДО. – Ф.Р. – 2276, Оп.1, Од.з.922.
33. ДАДО. – Ф.Р. – 2538, Оп.2, Од.з.5.
34. ДАДО. – Ф.Р. – 3235, Оп.2, Од.з.148.
35. ДАДО. – Ф.Р. – 2543, Оп.1, Од.з.1.
36. ДАДО. – Ф.Р. – 3235, Оп.2, Од.з.131.
37. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.2, Од.з.36.
38. ДАДО. – Ф.Р. – 2311, Оп.1, Од.з.5.

Гандрабура Н. Я. Нацистская налоговая политика в оккупированном украинском селе (1941–1944 гг.)

В статье анализируется налоговая политика нацистов на селе, что действовала в рамках рейхскомиссариата "Украина" со второй половины 1941 до начала 1944гг. Освещены условия, в которые попало населения после введения оккупантами планов сдачи натурального налога молоком, мясом свиней, крупного рогатого скота, птицы, яйцами, медом и другой сельскохозяйственной продукцией. Показано отдельные аспекты политики эксплуатации крестьянства нацистами при поддержке созданных ими украинских вспомогательных органов власти.

Ключевые слова: Рейх, нацисты, оккупация, налоговая политика

Gandrabura N. Ya. Tax policy of Nazi in the occupied Ukrainian village (1941-1944)

The article is analyzed tax policy of the Nazis in the village that acted within reich commissariat "Ukraine" since the second half of 1941 to early 1944. It was represented ways, conditions, in which the population had been got after the introduction of the occupiers plans of putting into operation natural tax milk, pork, cattle, poultry, eggs, honey and other agricultural products. It is shown the individual aspects of the policy of exploitation of the peasantry by the Nazis with Ukrainian government supporting which they have created.

Keywords: Reich, the Nazi, occupation, tax policy.

УДК 94 (477.42)"1941-1943"

I. В. Ковальчук

КЕРІВНИЦТВО ПІДПІЛЛЯ ОБОХ ОУН НА ЖИТОМИРЩИНІ У ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ: ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ

У статті представлено узагальнений соціально-політичний портрет окремих представників керівного складу оунівського підпілля на Житомирщині у 1941–1943 рр. Окреслюється їхнє походження, освіта, професія, час і умови вступу в ОУН. Доводиться безпідставність звинувачення оунівців у "буржуазному" походженні.

Ключові слова: Житомир, ОУН, підпілля, походження, провід, репресії.

Питання діяльності українського націоналістичного руху перебувають у гострому дослідницькому фокусі в Україні із середини 1990-х рр. На жаль, логічна та ідеологічна незавершеність, певна амбівалентність попереднього розгляду цього питання залишають досить значну можливість для різночитань і маніпуляцій на історичній пам'яті українського народу.

Діяльність українських націоналістів на Житомирщині стала предметом як ряду загальноукраїнських досліджень, так і суто краєзнавчих розроблень. Ще починаючи з праці В. Косика [1], висвітлення історії націоналістичного руху на території Житомирської області представлено як органічна частина його загальної історії. Останні індивідуальні та колективні роботи з цієї проблеми також розглядають Житомирщину як один із провідних теренів функціонування оунівських осередків [2; 3; 4; 5; 6]. Окремі сюжети про діяльність оунівців на Житомирщині наявні й у працях представників зарубіжної історіографії [7; 8; 9; 10]. Дослідниця В. Жилюк розкриває біографічні дані деяких членів українського націоналістичного руху Житомирської області, проте окремо на цьому аспекті увагу не акцентує [11]. Біографічні зрізи керівного складу мережі ОУН(М) на Житомирщині подані у розвідці автора цієї статті і С. Стельниковича [12]. Загалом, підсумовуючи попередній історіографічний доробок, можна констатувати, що діяльність ОУН та УПА на Житомирщині перебуває у дослідницькому дискурсі. Проте окремих розвідок із питання соціально-політичного портрету керівників та рядових членів цих організації ще не існує.

І сьогодні до певної міри окремими авторами продовжується популяризація сумнівних стереотипів сталінсько-брежнєвської історіографії. Одним із таких "найживучіших" стереотипів є "прищеплення" українському націоналізмові прикметника "буржуазний", що між іншим стосується не лише періоду Другої світової війни. Щоб спростувати цю тезу вкрай необхідно "наблизити" розгляд проблеми, перемістивши його на рівень повсякдення і "вивести" соціально-політичний портрет, тобто свого роду "обличчя" членів ОУН. І в першу чергу його керівної ланки.